

A helyismereti együttműködés irányai*

Régi, a szakirodalom által gyakran hangsúlyozott és a mindennapi tapasztalatok által sokszorosan igazolt felismerés, hogy a könyvtárak helyismereti tevékenységének fontos, szükséges eleme a célirányos együttműködés. A könyvtár ugyanis egy adott közegben él, annak szerves része, és a társadalmi hatások érvényesülnek a helyismereti munkában is. Ennek a közismert ténynek eredendő oka a lokalitás lényegi vonásában rejlik: az adott, tehát a földrajzilag körülhatárolt vagy körülhatárolható hely nagyobb egységekbe illeszkedik (megye, régió, ország, kontinens, föld). Más megközelítésben az együttműködés teremti meg a helyismereti tevékenységhez, egyes ágaihoz a megfelelő társadalmi háttérrel, a kisugárzás feltételeit. Nagyon sok esetben intézményes kapcsolatokról van szó; természetesen e kategóriát tágan értelmezve. Az intézményi, társadalmi kötelek nélkül egy-egy könyvtár helyismereti tevékenysége nem áll szilárd bázison, sőt könnyen légüres térbe kerülhet. A munka színvonalának emeléséhez szintén gyümölcsözően járulhat hozzá a széles körű és hatékony együttműködés. A helyismereti kooperáció segíti a gyakran emlegetett tudományos, közéleti–gyakorlati és érzelmi–tudati funkció kiteljesítését. A sokirányú és szoros kötődés előnyös a könyvtári munka társadalmi megbecsülése szempontjából is.

Az együttműködés feltételei, lehetőségei koronként és helyenként változnak. Most, a számítástechnika és a távközlés rendkívül gyors ütemű fejlődése folytán reális esély van arra, hogy az egyes könyvtárak helyismereti tevékenysége végképp kilépjön, kitörjön a lokalitás burkából, más szóval az elszigeteltség kötöttségeiből, és az országos, sőt egyetemes információáramlás részévé váljon. Ez alighanem e szolgáltatási ág rangjának emelését is előidézi.

A helyismereti együttműködés rövid története

Hazánkban a helyismereti együttműködés kezdetei a 19. század utolsó harmadára, a 20. század elejére datálhatók. Voltaképpen eleve így indult a helyi irodalom gyűjtése: a városi vagy megyei múzeumok, levéltárak vállalkoztak a könyvtári anyag beszerzésére, őrzésére. Az első világháború idején Gulyás Pál egy kiváló, számos mozzanatában máig érvényes tervet dolgozott ki a különböző típusú könyvtárak helyismereti gyűjtőkörének elhatárolására. A hazai könyvtárak helyismereti tevékenysége szélesebb körben az ötvenes évek elejétől, közepétől bontakozott ki, s szinte rögtön felvetődött a feladatmegosztás szükségessége. Nagyon sűrűn az 1961-es gödöllői országos bibliográfiai munkaértekezleten, ahol a táj- és

---

* „Az Ezeréves Heves megye értékei közgyűjteményeinkben” címmel az egri Bródy Sándor Megyei és Városi Könyvtárban 2001. október 15-én rendezett konferencián elhangzott előadás némileg átdolgozott szövege.

a megyei könyvtárak sajátos teendőinek meghatározásával próbálkoztak. Majd a hetvenes évek elejétől a sikeres szakmai tanácskozásokon, köztük a jó emlékéű balatoni beszélgetéseken és a folyóiratcikkek hosszú sorában több oldalról, több szempontból is foglalkoztak, foglalkoztunk e kérdéssel. Egyebek között szóba került a megyei könyvtárak helyismereti bibliográfiai kooperációja; a városi, járási, majd nagyközségi könyvtárak fokozottabb bekapcsolódása a gyűjtő, feltáró és tájékoztató munkába; a szakkönyvtárak, az egyetemi könyvtárak, az üzemi és szakszervezeti könyvtárak, továbbá a közkönyvtárak speciális (pl. zenei) részlegeinek szerepe a lokális szolgáltatásokban; a közgyűjtemények kapcsolatainak elmélyítése; a honismereti mozgalom és a könyvtár kölcsönhatása; a helyismereti tevékenység és a helytörténetírás összefüggése; a szomszédos országokkal való együttműködés előnyeinek számbavétele, majd a meg-megújuló törekvés kiaknázásukra.

Ezekre az elvi–metodikai alapokra támaszkodva fejlesztettük tovább a nyolcvanas évtized nehéz második felében és a kilencvenes években az együttműködés addigi kezdeményezéseit. Új elemekkel is bővült a gondolkodás és a gyakorlat. Létrejött a helyismereti könyvtárosok szervezete, és évről évre megtartott konferenciáin aktív szereplőként jelen vannak a partnerintézmények és szervezetek, valamint a helytörténeti–helyismereti kutatók képviselői. E szervezet jóvoltából kiépültek az angol–magyar kapcsolatok. Megjelent egy tankönyv, amely a gyakorló könyvtárosok számára kézikönyvszerű segédletként funkcionál. A Nemzeti Alaptanterv a hon- és népismeretet fontos, szinte elsőrendű nevelési–oktatási célkitűzéssé emelte. A levéltárakról, majd a kulturális ellátásról, legfrissebben a kulturális örökség védelméről szóló törvény jogi kereteket adott. A számítógépek térhódítása és a távközlési technika rohamos fejlődése lehetővé tette az információk hálózatok kialakulását, ami az együttműködés új minőségét jelzi.

A helyismereti együttműködés színterei és szintjei

Ennyi idő után, a felhalmozott tapasztalati tények és az elméleti eredmények birtokában talán már megkockáztatható az első gondolati kísérlet valamiféle rendszerezésre.

A helyismereti együttműködés színterei mindenekelőtt *földrajzilag* jelölhetők meg. Beszélhetünk lokális vagy helyi (egy-egy településen vagy nagyvárosi kerületen belüli), körzeti (pl. városkörnyéki, a főváros kerületei közötti), megyei, regionális (ez nálunk mostanság alakul a politikailag ösztönzött régiók szerveződésével, de idesorolhatók a történetileg közigazgatási egységet alkotó határ menti megyék kapcsolatai is), országos, országok közötti (vagy nemzetközi) együttműködésről.

Miután a helyismeret–helytörténet komplex, átfogó információhalmaz, ebből a jellegéből fakadóan *tematikailag* rengeteg lehetőség kínálkozik az együttműködésre: pl. hagyományosan a történelem, a néprajz, a természetföldrajz, újabban a szociológia, az ökológia, a környezetvédelem stb. terén.

A *rendeltesítés*, a *cél szerint* az együttműködés megnyilvánulhat a tudományos vizsgálódásokban (pl. helytörténeti, szociológiai és tájföldrajzi kutatás), az iskolai oktató–nevelő munkában, az öntevékenységen alapuló honismereti mozgalomban stb.

A könyvtári feladatokból kiindulva *munkaágak*, *munkafeladatok szerint* is több területet különböztethetünk meg az együttműködésben: felderítés, gyűjtés (gyűjtő-

kör, gyarapítás), feltárás, tájékoztatás, használat (alapelv: mindegy, hogy hol találja meg a használó a kért dokumentumot, információt – az együttműködés egyik célja, potenciális eredménye épp az, hogy valóban megtalálja), rendezvények (pl. kiállítások), kiadványok, továbbképzés, technikai kooperáció (kötés, nyomda stb.), szervezeti kapcsolódás.

Az *irányok szerint* – és ez immár tradicionális felosztás – hármastagolást szokás alkalmazni: könyvtárak kapcsolatai, közgyűjtemények együttműködése, a könyvtárak és egyéb területek összeköttetése.

A továbbiakban – mintegy igazodva a megadott címhez – ez utóbbit, tehát az irányok szerinti csoportosítást vázolom, de az iméntitől eltérő, ha úgy tetszik, fordított sorrendben, vagyis a tágabb körtől a szűkebb felé haladva. Teszem ezt a teljesség igénye nélkül, inkább csak néhány lehetőséget villantok fel.

A helyismereti együttműködés tágabb körei

Magyarországon a helyismereti tevékenység most nem elemezhető történelmi okok folytán elsősorban az önkormányzati (korábban tanácsai) könyvtárakban összpontosul. Ezért első helyen említendő a *fenntartó* önkormányzati testülettel, illetve annak polgármesteri hivatalával (a megyeszékhelyeken a megyei önkormányzati hivattal) kialakítandó és megtartandó korrekt kapcsolat, rendszeres együttműködés: ez a folyamatos, zökkenőmentes munka elengedhetetlen feltétele. A képviselő-testület a finanszírozó, a megrendelő és az ellenőrző pozíciójából egyaránt figyelemmel kíséri szolgáltatásainkat. Ezenkívül vezetői, tagjai, továbbá a hivatalok munkatársai használóként, a lokális információk igénybe vevőiként szintén gyakran megkeresik, megkereshetik a könyvtárakat. Ritkán emlegetjük, de az önkormányzati vezetők és a polgármesteri hivatalok tisztviselői sokat segíthetnek bizonyos dokumentumok, dokumentumféleségek (pl. aprónyomatványok, az ún. szürke – vagy félig publikált – irodalom darabjai, állóképek) beszerzésében is.

Magától értetődik a településen (megyében) működő *politikai pártokkal* való együttműködés. Ez esetben viszont okvetlenül kívánatos a pártsemleges magatartás, hiszen a könyvtár közintézmény, közadóból tartják fenn, tehát elvárható, hogy a különböző pártokhoz (függetlenül attól, hogy azok éppen kormányon vannak-e vagy ellenzékben) a viszony azonos értékű és természetű legyen.

A könyvtár és a szaporodó, bár még mindig csak az újjászületés kezdeti stádiumában lévő *civil szervezetek* kapcsolatában rengeteg kiaknázatlan tartalék van. Főleg a lokális értékek védelmét célzó egyesületek, a népi hagyományokat feltáró, továbbörökítő öntevékeny (amatőr) művészeti csoportok, a hagyományápoló szakkörök irányában érdemes mozdulni. A könyvtár egyébként maga is alakíthat, kezdeményezhet, működtethet civil szervezetet, pl. helytörténeti–helyismereti klubot.

Különböző, most nem taglalható okokból a hazai történelmi helyzet úgy alakult, hogy a közkönyvtárak és a *művelődési házak* kapcsolata rendkívül szoros. Nem egy helyen az önkormányzat szervezetileg is összevonta a könyvtárat és a művelődési intézményt, rendszerint az előbbi beolvasztásával. Akár így, akár egymástól függetlenül léteznek, a könyvtár helyismereti tevékenységében kiemelt figyelmet kell fordítani a termékeny együttműködésre.

Természetesen más *művelődési* intézmények, szervezetek, *közösségek* is felsorolhatók, amelyekkel hagyományosan jó, olykor szoros kapcsolatot építettek. Építhetnek ki a könyvtárak: a színház, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat helyi szervei, a helyi könyvkiadók (újabbán az audiovizuális és elektronikus dokumentumok helyi kiadói), a helyi könyvesboltok, antikváriumok, esetleg a hajdani történelmi örökséget ápoló, továbbfejlesztő könyvkötők.

A Nemzeti Alaptanterv már említett célkitűzése, a hon- és népismeret információanyagának előtérbe állítása különös jelentőséget ad a közkönyvtárak és az *iskolák* együttműködésének. Kétségtelen tény, hogy ez korábban is mindennapi valóság volt, hiszen a szülőföldismeretre, a lokálpatriotizmusra és ezen keresztül a hazaszeretetre nevelés terén az iskolák és a könyvtárak közös, nemegyszer összehangolt erőfeszítéseket tettek. Rengeteg alkalom kínálkozik erre; csak példaként hozom fel a vetélkedőket, a pályázatokat, a rendezvényeket és mindenekelőtt a helyismereti-helytörténeti tanórákat. Nélkülözhetetlen az a támogatás, amelyet az önkormányzati könyvtárak a saját helyismereti állományukra alapozott szolgáltatásaikkal (tájékoztatás, másolatok, témafigyelés stb.) nyújtanak a pedagógusoknak.

A *felsőoktatási intézmények* – egyetemek és főiskolák – és a helyismereti gyűjteménnyel rendelkező közkönyvtárak együttműködése elsősorban a hallgatók jobb információellátásában, a szakdolgozatok elkészítésében, a szemináriumi feladatok megoldásában nyújtott könyvtári segítséget jelenti. Másik irányból közelítve a dolgot, hasznos forma a lokális témájú egyetemi, főiskolai dolgozatok másodpéldányainak megszerzésére való következetes törekvés.

A könyvtári helyismereti tevékenység tudományos funkciójának kiteljesítését is jelenti a *kutatóhelyekkel*, a területi akadémiai bizottságokkal (illetve azok munkabizottságaival vagy munkacsoportjaival) való folyamatos kapcsolattartás.

Az elmúlt években új lendületet és tartalmat kapott a közkönyvtárak és a helybeli *egyházak* együttműködése. Elsősorban a kölcsönös információcsere, továbbá a közös akciók szervezése kínál gyümölcsöző alkalmakat, lehetőségeket.

Valószínűleg jelentékeny helyi különbségek mutatkoznak a *magányújtók* és a könyvtárak közötti kapcsolatokban. Holott – bizonyítják a jó tapasztalatok – ez szintén gyümölcsöző lehet. Az előbbieknél tulajdonában gyakorta vannak olyan dokumentumok, amelyek csak náluk (vagy a településen csak náluk) lelhetők fel. Ezek nyilvántartásba vétele, esetleg lemásolása, netán időnkénti használatának engedélyezése stb. a könyvtár számára az információszolgáltatás minőségének javítását ígéri.

Kiemelten kell szólni a helyismereti gyűjtemények és a *helyi sajtó* viszonyáról. Ez a szintén régi múltra visszatekintő együttműködési irány több vonatkozásban is kamatozhat a helyismereti munkát végző könyvtárak számára. Egyik oldalról a könyvtár segítséget nyújt az újságok, folyóiratok, helyi rádiók és kábeltelevíziók munkatársainak; a könyvtárosok közreműködhetnek a szerkesztőségi archívumok elrendezésében, átvehetnek képeket, kéziratokat, munkatársai lehetnek a helyi médiumoknak és lapoknak. A kapcsolat lehetőséget teremt a lapszámok hiánytalan beszerzésére (vagy pótlására), a rádió- és televízió-felvételek könyvtári archiválására stb. Másik oldalról az újságírók cikket írhatnak, műsort készíthetnek a könyvtári állományról, szolgáltatásokról, a fontosabb és érdekesebb dokumentumokról stb., s ez újabb esély a gyarapodásra (például a hézagok pótlására), illetve a könyvtári helyismereti tevékenység szélesebb körű megismertetésére.

Egy másik kiemelt irány a *honismereti mozgalomhoz*, illetve annak szervezeti kereteihez, elsősorban a honismereti egyesületekhez való kapcsolódás. Hosszú ideje emlegetjük, hogy ez esetben nyilvánvaló az egymásrautaltság. A honismereti egyesületek, körök, klubok stb. tagjai sokat segíthetnek a helyismereti dokumentumok felderítésében, összegyűjtésében és az információk népszerűsítésében, terjesztésében. A könyvtári helyismereti tevékenység, gyűjtemény pedig a mozgalom dokumentációs és bibliográfiai bázisául szolgál, módszertani támogatást nyújt, a könyvtár helyet ad a honismereti rendezvényeknek vagy éppen maga szervezi azokat. A könyvtárak, illetve a könyvtárosok aktívan részt vehetnek a honismereti tevékenységben: például a földrajzi nevek gyűjtésében, a néprajzi anyag felkutatásában, a műemlékek és a műemlékjellegű épületek figyelésében stb. Részesre lehet a pályázatoknak: a tételek összeállításának, a pályamunkák elbírálásának stb. Gazdája lehet a helyi (községi, kerületi, iskolai stb.) krónikaírásnak; az elkészült, bekötött évfolyamok természetes őrzőhelye szintén a könyvtár. A honismereti publikációk napvilágot láthatnak a könyvtári szaklapokban, évkönyvekben. Van példa arra is, hogy a könyvtár az egész honismereti tevékenység szervezője, esetleg a honismereti folyóirat (híradó) kiadója.

Helyismereti együttműködés a közgyűjtemények között

Nevezetesen a könyvtárak, a levéltárak és a múzeumok – újabban a különféle médiatárak – kapcsolatairól van szó. Az előbbi három történetileg edestestvérenek minősül, hiszen valaha szoros szervezeti egységben voltak egymással. Mint szó esett róla, a tizenkilencedik század utolsó harmadában, a huszadik század első felében a magyarországi városi könyvtárak – és helytörténeti gyűjteményeik – nagyon gyakran múzeumi keretben jöttek létre, ritkábban pedig levéltárak részlegeként. A későbbi különválás csak ritkán rontotta az együttműködés esélyeit.

Évtizedek óta leginkább az önkormányzati közgyűjtemények együttműködéséről beszélünk, elsősorban a közös fenntartó okán. De más – főleg egyházi, egyetemi, iskolai – levéltárak, múzeumok felé is érdemes határozott lépéseket tenni, mint ahogy az több helyen megtörtént. Egy másik közeledési indok (jó értelemben vett kényszer) a jogszabályi előírásokból, jelesen a levéltárakról és a kulturális örökség védelméről kiadott törvényekből és rendeletekből fakad: a muzeális emlékek és a levéltári jellegű anyagok megóvása, különleges gondozása ugyanis az érintett könyvtárak számára szintén kötelező feladat.

Elsődlegesen a közös gyökerekkel magyarázható, hogy világszerte – így nálunk is – gyakori a közgyűjtemények között a gyűjtőköri átfedés. Ma már világosan látjuk, hogy ez nem baj, nem hiba, sőt a dokumentumok védelme, hozzáférhetősége szempontjából kifejezetten előnyös. A lokális információk iránt érdeklődő használó számára ugyanis voltaképpen érdektelen, hol találja, hol kapja meg a szóban forgó dokumentumot vagy információt. Az viszont, hogy tényleg megtalálja, megkapja, feltételezi a rendszeres és kölcsönös tájékoztatást egymás állományáról, az újabb gyarapodásról. Tulajdonképpen ez mindenfajta együttműködés magja, alapja. A gyarapítás összehangolásával elkerülhetők az indokolatlan gyűjtőköri átfedések, párhuzamosságok, továbbá a balga rivalizálás is. E téren külön figyelmet érdemel a múzeumi, levéltári szakkönyvtárak és az önkormány-

zati könyvtárak egymáshoz fűződő viszonya. Abból kell kiindulni, hogy mind-egyik feladatának tekinti a helyismereti–helytörténeti irodalom beszerzését, tehát eleve van egy közös vonás. Ugyanakkor más-más funkciót látnak el, ezért sűrűn előfordul – mert ezt követeli a gyűjtemény rendeltetése –, hogy egy-egy lokális dokumentum mindhárom állományba bekerül. A felbukkanó ritkaságok megszerzésénél viszont célszerű a tárgyilagos előzetes egyeztetés, a kölcsönösen korrekt magatartás.

Az állományépítésen túlmenően számos lehetőség nyílik a könyvtárak, levéltárak és múzeumok együttműködésére a feltárásban. A feladatok hasonlóságából eredően közös továbbképzések szervezhetők (pl. az állóképek feltárásáról). Hosszan sorolhatnánk a közös publikálás példáit is: a könyvtárosok jelenléte a múzeumi, levéltári évkönyvekben, a különféle tanulmánykötetekben, településtörténeti összefoglalásokban; a muzeológusok és levéltárosok közleményei a könyvtári kiadványokban stb. Nálunk ma már nemigen találkozunk e három gyűjtemény szervezeti egységével (holott ez természetesebb megoldás lenne, mint a művelődési házzal történő összevonás). Olykor-olykor egy épületben helyeznek el két közgyűjteményt. Ettől függetlenül is lehetséges a technikai kooperáció: pl. közös reprográfiai műhely, fotó- vagy/és mikrofilm-laboratórium.

Kivételes esélyt kínál a közgyűjtemények közötti kapcsolat erősítésére és elmélyítésére a számítógép. Mindenekelőtt megkönnyíti és felgyorsítja az információk közvetítését, cseréjét. Talán ennél is fontosabb, hogy megteremtődött a technikai feltétele közös számítógépes adatbázisok létrehozásának, folyamatos építésének. Például a korábban erősen ösztönzött lelőhely-katalógusok ma már nyomtatott formában idejétmúltak tekinthetők, hiszen a komputer térhódítása és a távközlési technika fejlődése révén ésszerűbb az on-line összeköttetés és/vagy a közös adatbázis szerkesztése.

Végezetül utalnunk kell – bővebb kifejtés nélkül – az újabb dokumentumtárak (videotárak, filmtárak, fotótárak stb.), valamint az intézményesült számítógépes adatbázisok és a könyvtárak együttműködésének napjainkban formálódó lehetőségeire, változataira.

Helyismereti együttműködés a könyvtárak között

Miután nagyon gyakran beszéltünk, beszélünk – írtunk, írunk – erről, csak néhány szempontra utalok. Mint ahogy azt a helyismereti együttműködés szintjeinek, szintjeinek felvázolásakor megemlítettem, voltaképpen öt irányt jelölhetünk meg: a településen belül, egy-egy megyén belül, a szomszédos megyék között, az országon belül és végül a szomszédos országok határmegyéi között.

Egy-egy településen elsősorban a köz- (vagy önkormányzati) könyvtárak immár törvényben is meghatározott kötelessége a helyismereti dokumentumok gyűjtése és a helyismereti információszolgáltatás. Mindazonáltal a lokális információk szóródása, a helyismereti információk iránti igények differenciálódása és itt nem elemezhető történeti okok folytán a helyismereti gyűjtés és tájékoztatás többcsatornás, azaz más könyvtárak is foglalkoznak e feladattal. Ezért elengedhetetlen az együttműködés az iskolai, egyetemi, főiskolai, egyházi, továbbá a múzeumi és levéltári, netán más – főleg kutatóintézeti – sakkönyvtárakkal. Alapvető a gyűj-

tőkörök, a gyarapítás, a szolgáltatások, a rendezvények és a kiadványprogram összehangolása (pl. előre megbeszélten léphetnek fel a budapesti és a helyi aukciókon). Közös számítógépes katalógus építhető, közös bibliográfiai és kutatási témák jelölhető ki. Talán még mindig nem tudatosult kellően, hogy mennyire fontos az iskolai könyvtárak segítése. A Nemzeti Alapanterv, a kerettantervek követelményrendszere és az iskolai könyvtárak helyismereti tevékenysége ugyanis messze nincsenek összhangban (vagyis az utóbbi – néhány kivételtől eltekintve – jócskán alatta marad a kívánatos szintnek), ezért az önkormányzati könyvtárak közreműködése szükségszerű.

Egy-egy megyében a megyei könyvtár – történetileg – centrális helyre került a helyismereti tevékenységben. Ez a tény fokozott felelősséget ró az intézményre: állománya, adatbázisai stb. a többi település lakóinak is rendelkezésére állnak (természetesen a jogszabályok és a könyvtári szabályzatok szabta korlátokkal), ugyanúgy a tájékoztató szolgálata és kiadványai. Segítheti, segíti a gyarapítást (pl. a beérkező köteles példányokról nyújtott felvilágosítással, a fölös példányok átengedésével, fénymásolatokkal), kezdeményezheti és szervezheti a közös feldolgozást, netán a megyei közös helyismereti katalógus szerkesztését, hivatott gesztora lehet együttes pályázatoknak. Nagyon fontos az a módszertani segítség, amelyet a városi, községi (és egyéb) könyvtárak helyismereti munkájához nyújthat. Különleges feladatai lehetnek a kisközségek lokális információellátásában – erről a problémáról azonban még szólni kívánok.

A szomszédos megyék közötti kapcsolatot elsősorban a megyehatárok gyakori változása és egyes természetföldrajzi tájegységek kiterjedése (ami nem esik egybe a rendszerint mesterséges közigazgatási határokkal) indokolja. Ezért szükséges az egyeztetett feladatvállalás a gyűjtésben, a feltárásban, esetleg a publikálásban.

Az országos kooperációra eddig kizárólag a helyismereti feltárásban történtek kísérletek – egyelőre mind kudarccal végződtek. A kezdeményezések sikertelensége megérdemelné a mélyebb elemzést, hiszen valószínűleg nemcsak a szubjektív tényezők, hanem bizonyos objektív okok is közrejátszottak abban, hogy sem a folyóiratok, sem a hírlapok cikkeinek katalogizálásában nem jött létre az egész országra kiterjedő és tartós együttműködés. Mostanság, a számítástechnika és a távközlés forradalma ismét napirendre tűzte e kérdést. Vajda Erik széles körben ismert megvalósíthatósági tanulmánya pontos és megfelelő előkészítéssel tényleg megvalósítható tervezetet vázolt fel a cikkek ún. központi és lokális feltárásának egybehangolására. A gyakorlati kivitelezés azonban késik... Lényegesen kedvezőbbek a tapasztalatok a köteles példányok országon belüli cseréjéről: a megyei könyvtárak a hozzájuk beküldött, ám más megyére vonatkozó dokumentumokat általában eljuttatják az érintett társintézményekbe. Ám ez még mindig nem általános és főleg nem hézagtalan. Ellenérdek is munkál, hiszen némelyik helyi kiadványra – a keletkezés helyétől függetlenül – más megyei könyvtárakban szintén szükség lehet.

Megint csak történelmi okokra, nevezetesen a trianoni békeszerződés következményeire, az államhatárok módosulására vezethető vissza a szomszédos országok határmegyéivel való kapcsolat szükségessége. Hiszen nincs olyan határmegyénk, amelynek kisebb vagy nagyobb, hajdan hozzátartozó hányadát ne csatolták volna más országhoz. Ezért mind a dokumentum-, mind az információcsere elengedhetet-

lenül fontos – mindenekelőtt a helytörténeti kutatás, de nemegyszer a földrajzi, néprajzi vizsgálódások számára is –, s a tapasztalatcsere is sok haszonnal járhat. Ma már a számítógépes összeköttetés jelenti a minőségi többletet.

Helyismereti együttműködés a kisközségek ellátására

Különböző számítások szerint mintegy nyolcszázezer–egymillió állampolgár könyvtári ellátásáról van szó. Jogilag, financiálisan és módszertanilag egyaránt megoldatlan a kérdés, bár figyelemre méltó kezdeményezések születtek és születnek; mostanság leginkább az ellátó rendszerek ígérnek sokat.

Noha az IFLA közművelődési irányelvei már több mint másfél évtizede, 1985-ben leszögezték, hogy a kistelepüléseken is elengedhetetlen a helyismereti információellátás, nálunk nagyon kevés szó esik a kisközségek lokális információinak kezeléséről. Ismereteim szerint magyar nyelven még igazán kísérlet sem történt a végiggondolására. E helyen is csupán a probléma felvetésére vállalkozhatunk.

Addig, amíg a hazai jogalkotás és ebből fakadóan a költségvetés nem garantálja (mondjuk az angliaihoz hasonlóan) a kistelepülések helyismereti információ- (és dokumentum-) ellátásának kellő szintjét, az eddigi próbálkozások folytatására, újabbak kimunkálására kell szorítkoznunk.

A megoldás egy olyan, a külföldi (főleg angliai és finnországi) tapasztalatokra építő, de a hazai történelmi előzményekhez és a jelenlegi viszonyokhoz igazodó modell megalkotása lenne, amely valóban biztosítaná a kisközségek lakói számára a szükséges lokális információkat, netán dokumentumokat. Ez csakis közös gondolkodás, erőfeszítés eredménye lehet.

Egy ilyen, kívánatos modell három alappillére máris megnevezhető:

- a kisközségekben mindenképpen kell (legyen!) egy olyan hely, amely a helyi információszolgáltatás bázisa lehet: könyvtár (akár tiszteletdíjas alkalmazottal is), iskola, teleház, polgármesteri hivatal, plébánia, parókia stb.; ha itt van számítógép és internetes kapcsolat, saját helyismereti állomány *nélkül* is szolgáltathat lokális információkat, illetve közvetíthet használatra ideiglenesen átengedett dokumentumokat, de külső segítséggel akár helyi állomány is kialakítható (pl. fénymásolatban);
- a megyei könyvtár, esetleg valamely nagyobb, közeli városi könyvtár a törvényben előírt területi feladatai ellátásához e vonatkozásban (is!) kapja meg a kellő financiális segítséget; konkrétan: olyan összeget, amely kifejezetten és csakis a kisközségek helyismereti információkkal (esetleg: dokumentumokkal, pl. fénymásolatokkal) való ellátására fordítható; szükség esetén külön munkatárs is alkalmazható (alkalmazandó) e feladatra;
- a számítógépes és távközlési infrastruktúra fejlesztése.

Természetesen további elemek is szükségesek egy (jól) működő modellhez.

Amíg a kisközségek megnyugtató ellátását nem sikerül megoldani, a helyismereti tevékenység terén elért vitathatatlan eredményeinkre büszkék lehetünk ugyan, de nem feledkezhetünk meg erről az előttünk álló feladatról.

Bényei Miklós